

Ümit ÖZCAN

1979'da ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden mezun oldu. 1982'de Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Bölümü'nde yüksek lisansını yaptı. Halen aynı bölümde doktora çalışmasına devam etmektedir.

Çağdaş Kentlerde Katılım ve Sivil Organizasyonlar

Kentleşme; geniş anlamı ile, sanayileşmeye ve ekonomik değişmeye paralel olarak kent sayısının artması ve mevcut kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insanların davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim süreci olarak tanımlanmaktadır. Çağdaşlık ise, sosyal, ekonomik ve teknolojik değişikliklerden yararlanma düzeyi ile ilişkilendirilebilir. Nitekim; çağdaşlığı, milli gelirden alınan paylar belirleyebildiği gibi, kişi başına tüketilen kağıt veya sabun miktarı da çağdaşlık düzeyinin belirlenmesinde, ilgi alanına giren konuda gösterge olabilmektedir.

Kentleşme, yalnızca bir nüfus birikim sorunu olmayıp; aynı zamanda kendine özgü bir örgütlenme biçimi, davranış ve ilişkiler yaratıcı etkisi nedeniyle siyasal liberasyonun da gerçekleştiği, doğup yayıldığı bir toplumsal birim niteliğindedir. Kent, yenilikçidir ve yeni toplumsal çözüm arayışları, bu niteliğinden dolayı ta-

rihsel olarak kentlerde başlamıştır. Kır kesimi ise, üretim teknolojileri ve sosyo ekonomik ilişkileri nedeni ile siyasal platformda daha tutucu ve geleceğe bir tavır simgeler.

Kentlerin çağdaşlaşma düzeyini belirlemekte, kentler tarafından sunulan hizmetlerden kişilerin yararlanma düzeyleri, bir ölçüt olabileceği gibi, kentlilerin toplumsal örgütlenme, örgütlere katılma ve desteklenme düzeyleri de çağdaşlaşmaya bir ölçüt teşkil edebilir. Konumuz gereği, toplumsal örgütlenme düzeyini, kentlerin siyasal liberasyonu artırıcı niteliği nedeni ile, çağdaşlaşma düzeyini belirleyici bir ölçüt olarak görmekteyiz.

Toplumsal örgütlenme dendiğinde; toplumu oluşturan tüm kesimlerin kendi içlerinde ve/veya birbirleri ile olan ilişkilerini kurallandırma ve kurumlaştırma etkinliklerinin tümü kastedilmektedir. Bizim özel ilgi alanımızı, devlet tarafından desteklenen ve yönetilen örgütlerin dışında kalan, sivil örgütler, ve organizasyonlar oluşturmaktadır. Devlete bağlı

olmayan örgütler, işçi konfederasyonlarından cami inşaatını amaçlayan demeklere kadar varan çok geniş bir yelpaze içinde yer almaktadır.

Sivil örgütlerin ortak özellikleri arasında gönüllülük ilkesi yer alır. Kişiler, bu örgütlere katılma ya da katılmama kararını özgürce verir. Örgütün işleyişi, en genelde, gönüllü katılımı buluşmaların maddi katkısı ile sağlanır. Bu örgütler, örgütlenme düzeyine bağlı olarak, çok ya da az (bazen hiç) ücretli eleman istihdam ederler. Bu kişilerin ücretleri, tüm zamanını bu faaliyete ayıramayan gönüllülerin mali katkısı ile ödenir. Belli bir amaca yönelik uzun dönemli sivil örgütler kurulabileceği gibi, aniden ortaya çıkan bir sorunun kısa dönemde, çözümüne yönelik olarak oluşup, sorun ortadan kalktığında işlevini bitiren örgütler de vardır.

İşçi sendikaları, kooperatifler, vakıflar, dernekler, partiler, sivil örgütlere verilebilecek somut örneklerdir. Demokratikleşme sürecinin kaçınılmaz ögesi olan sivil örgütlerin, ku-

ulus amaçları ne olursa olsun, kentin siyasal liberasyonu açısından, çağdaşlaşma olgusuna etkileri tartışılmaz bir düzeydedir. Ayrıca, bir kentte alan işgal eden ve üyeleri genellikle kentlerde yaşayan bu sivil örgütler belirlenmiş amaçla yönelik faaliyetlerini gerçekleştirirken, üyelerin yaşama standartları ile de yakından ilgilenmek zorundadırlar. Örnekleme gerekirse; işçilerin ekonomik ve sosyal hakları için savaşım veren sendikalar, yalnızca işçinin işyerinde karşılaştığı sorunları çözmek amacıyla değil, işçinin gündelik hayatını ailesiyle birlikte geçirmekte olduğu kentin sorunlarının da çözülmesi amacı ile alternatif üretmek ve sonuçlandırmak amacıyla çaba göstermek zorundadırlar.

Söylediklerimizi, uluslararası sendikal faaliyetlerden birkaç örnek vererek desteklemekte yarar görüyoruz. Hudson Nehri Balıkçıları Sendikası, 1967 yılında, nehrin kirlenmesi nedeni ile balık üretiminde düşme ve insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerin giderilmesi amacı ile ne yapılması gerektiğini araştırmak için çalışmalar başlatmıştır. Yapılan çalışmalar sonucu; 1899 yılında kabul edilen ve zaman içinde unutulmuş Hudson Nehir ve Liman Kanununu yeniden gündeme getirerek, uygulamaya koyulmasını sağlayan sendika, Penn Merkezi Demiryolu ile nehre yapılan atık dökme işemini engellemiş, nehir boyunca yapılan atıkların arıtılması için yoğun çaba harcanmıştır. Tüm bu oluşum, bir yandan kentin içme ve kullanma suyu kalitesini artırarak insan sağlığı üzerinde kirlenmenin olumsuz etkilerini azaltırken, nehrin kaybolmakta olan canlı hayatının da zenginleşmesine yol açmıştır.

Sendikaların, işçilerin yo-

Demokratikleşme sürecinin kalınmaz ögesi olan sivil örgütlerin kuruluş amaçları ne olursa olsun kentin siyasal liberasyonu açısından çağdaşlaşma olgusuna etkileri tartışılmaz bir düzeydedir.

Sendikaların, işçilerin yoğun olarak oturduğu kentsel bölgelerdeki sosyal ve teknik altyapıyı yükseltici talepleri, sendikaların sahip olduğu oy potansiyeli nedeni ile, belediyelerce daima dikkate alınmalıdır.

ğün olarak oturduğu kentsel bölgelerdeki sosyal ve teknik altyapıyı yükseltici talepleri, sendikaların sahip olduğu oy potansiyeli nedeni ile, belediyelerce daima dikkate alınmak zorundadır. Nitekim Toronto'da, işçi mahallelerinin yakınına yapılmak istenen bir hava alanının yeri, sendikaların örgütlendiği yöre halkı tarafından değiştirilmiş; hava alanı olarak düşünülen alanın, konut alanı ve park olarak planlanması da gerçekleştirilmiştir. Benzeri pek çok uygulamayı, trafik yollarının yapımında, sendikal baskı yolu ile güzergahların değiştirilmesi konularında, örnekleyebileceğimiz gibi; park, okul, kreş gibi sosyal hizmetlerin gerçekleştirilebilmesi amacıyla; sendikaların, belediyelerce pazarlık masasına oturmasından da söz etmekte yarar görüyoruz.

Aynı şekilde, meslek örgütlerinin de kentsel tasarım ve karar süreçlerinde son derece etkin rol almakta olduğunu görmekteyiz. Yerel yönetimler ile organik bir bağ kurarak, gönüllü teknik bilgi ve danışmanlık hizmetleri veren meslek odaları, pek çok alanda kentsel standartların yükseltilmesi ile tarihli ve doğal çevre koruma kararları verilmesini sağlayabilmiştir.

Çarpıcı bir örnek olmak üzere; Kolorado'da Glenwood Springs doğal kaynak alanının planlama çalışmasına, devlete bağlı örgütlerin yanı sıra 6 kent yönetimi, 14 belediye ve 12 meslek odası birlikte katılmıştır. Bu ana örgütlere destek danışmanlık amacı ile katılan 23 diğer kuruluşun arasında; klüp 20, Kolorado Toprak Kurumu Birliği, Dört Tekerlekli Sürücüler Derneği, Kolorado Sığır Yetiştiricileri Derneği, Kolorado Binicilik ve Kement Atıcıları Derneği, Kampçılar Birliği, Kolorado Cevher İşleyicileri Birliği, Kolorado Açık

Alanlar Konseyi, Kolorado Odun Müstahsilleri Birliği, Kadın Oyları Lobisi, Sierra Klübü, Yaban Hayatı Koruma Topluluğu, Sınırsız Talep Derneği, Eğimli Kar Arabası Sürücüler Birliği gibi farklı amaç ve üyelere sahip dernek ve birlikler, hazırlanan plana karar aşamasında katılmışlardır.

Örnekleri çoğaltmak mümkün. İsviçre'de faaliyet göstermekte olan 5000'in üzerindeki hayırsever dernekleri, yoksullara yardımın yanı sıra yoksulların yaşam standartlarını yükseltici kentsel hizmetlerin gerçekleştirilmesi, kültürel etkinliklerin artırılması amaçlı sayısız faaliyeti gerçekleştirmektedir. Üyelerinden yılda 1,5 Milyon Pound aidat toplamakta olan İngiliz Ulusal Vakfı, tarihi anıtların ve şatoların restorasyonunun yanı sıra, milli park ve açık alanların oluşturulması gibi konularda da çalışmalarını sürdürmektedir. İsviçre Tarih ve Sanat Topluluğu, 11.500 üye ile İsviçre Ulusal Miras Locası, 25.000 üye ile desteklenerek tarihi ve kültürel değerlerin yaşatılması ve tanıtılmasının yanı sıra çevre sorunları ve kentlerin rehabilitasyonu sorunları ile de yakından ilgilenerek bu alanda araştırma ve yayın faaliyetlerini sürdürmektedir. Fransa'da gençlik örgütleri, yalnızca restorasyon amacı ile 1985 yılında 130.000 iş günü gönüllü çalışma yapmışlardır.

Çağdaş kentlerde, tüm planlama kararlarına halkın katılımını sağlayıcı ve kolaylaştırıcı organizasyonlar olarak sivil örgütleri görmekteyiz. Bu örgütlerin varlığı ve örgütlülük düzeyi çağdaşlaşma ve demokratikleşme ile yakından ilişkilidir. Demokrasi geçmişinin köklü olduğu ülkelerde bu tür gönüllü sivil örgütler, merkez ya da yerel yönetimler

ÇAĞDAŞ KENTLERDE KATILIM VE SİVİL ORGANİZASYONLAR

tarafından alınan kararlara katıldıkça, onları benimsemekte ve kararların uygulanabilirliğini artırıcı devlet dışı mekanizmalara işlerlik kazandırmaktadırlar.

Bir kararın meşruiyet kazanması, o kararın uygulanması için yasa ve yönetmelik çıkarılması ile sağlanamaz. Karar, ancak, geniş kitlelerce benimsenip, gönüllü uygulamalara yönelebildiği ölçüde meşruluk kazanır. Yerlere tükürmeyi yasaklayan bir yasa, cezası ne olursa olsun, yere tükürmeyi adet edinmiş bir toplumda uygulanamaz. Bu tür yasal düzenlemeler, ancak, toplumdaki istisnai hallerin giderilebilmesi için geçerlidir.

Toplum yaşamını düzenleyici kurallar, toplumun ortak değer yargıları ile bütünleşmedikçe ya hiç uygulanamaz, ya da uygulanmakta diretilirse toplumsal huzursuzluklara kaynaklık ederler. Kısacası; toplumsal kurallar ve kararların uygulanabilirliği; ondan etkilenen toplumun, kararın oluşumuna doğrudan ya da dolaylı katılabilmesi ile mümkündür.

Kent çevresini ilgilendiren kararlar, o kent yaşayanının yaşamını doğrudan etkilemek-

tedir. İnsanların, evlerinin düşünmesi konusunda gösterdikleri duyarlılığın aynısını, çevrelerinin oluşması konusunda da göstermeleri hem hakları, hemde ödevleri olmak zorundadır. İşte bu bilinç, bireylerin giderek yalnızlaştığı ve yabancılaştığı kentlerde, sivil örgütler aracılığı ile oluşturulacak ve yaygınlaşacaktır.

İnsanların oturdukları yerin, kent tanımı içine giriyor olması, o mekanı oluşturan insanların kentli olması gibi doğal bir sonuç yaratmaz. Kentlilik, bir kültür sorunudur. Kültürün en genel tanımı "Yaşama biçimi" olarak yapılmaktadır. Kısacası, insanların, kentli gibi yaşama ve davranmaları büyük ölçüde, o yerleşmenin "kent gibi" olmasına bağlıdır. "Kent gibi" kent; su, kanalizasyon, elektrik, yol, kültür, eğitim ve sağlık hizmetlerine sahip bir yerdir. Eğer, kent adını, hele hele metropoliten adını verdiğimiz bir yerde halâ köydeki toprak yol, açıkta akan kanalizasyon, okulsuz çocuk, çeşme başında bidonlarla bekleyen insanlar varsa; nüfusu ne olursa olsun orasının, çağdaş bir kent olduğunu söylemek, kanımızca mümkün değildir. Yaşama biçimi hala köy gibi olan bir mekanda yaşayan

YEREL YÖNETİMLER

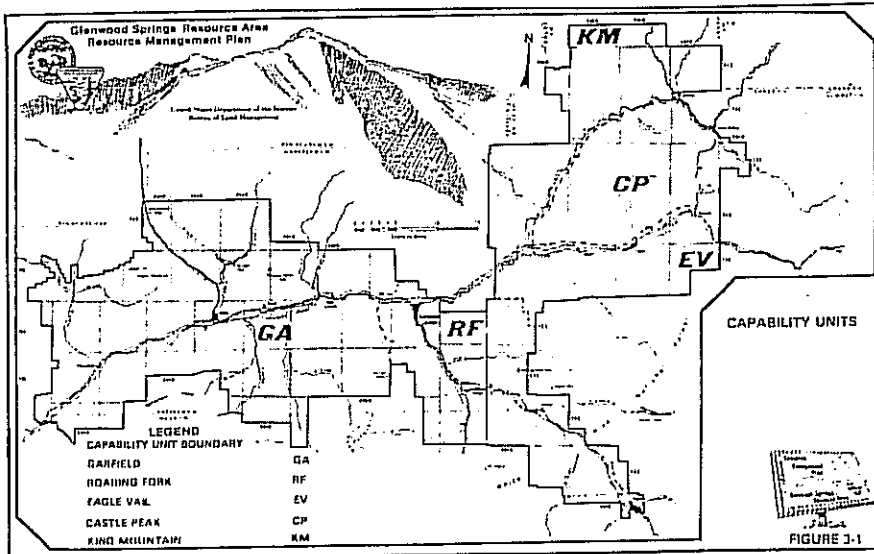
insanların da kentli gibi davranmasını beklemek yanlıştır.

Toplumsal kurallar ve kararların uygulanabilirliği, bunun, ondan etkilenen toplumun, kararların oluşumuna doğrudan ya da dolaylı katılabilmesi ile mümkündür.

Öz olarak, kent kültürünün oluşturulmasında, kentsel hizmetlerin yaygınlaştırılmasının önemli bir payı bulunmaktadır. Bu bağlamda, yerel yönetimimize çok önemli görevler düşmektedir. Çağdaş kent kültürünün oluşturulması sırasında kentsel hizmetlerin gerçekleştirilebilmesi amacı ile sivil örgütlere de, yerel yönetimleri uyarma ve yönlendirme, gerektiğinde mali katkı veya gönüllü işgücü sağlayabilme yolu ile uygulamayı gerçekleştirmek açısından önemli görevler düşmektedir.

"Bir gönüllü sivil örgüt, var olan potansiyelini yerel yönetimlerin uygulamalarını gerçekleştirmek için neden harcasın?" sorusu hemen akla gelebilir. Bu soruya, ilgi alanına göre, verilebilecek pek çok cevap arasında en genel olan cevapları sıralayacak olursak:

- Sivil örgüt, yerel yönetimce alınan kararın oluşması aşamasına katıldıysa; karar, artık bir yerel yönetim kararı olmaktan çıkmış, kendi özgül kararı olmuştur. Onun için de, kararın uygulanabilirliğini artırıcı kendi öz potansiyelini ortaya koyar.
- Sivil örgüt, yerel yönetim tarafından alınmış bir karar, ilgi alanına giren konular için ortak yararaya uygun buluyorsa; uygula-

Glenwood Springs Doğal Kaynak Alanı kaynak yönetim planı

mayı hızlandırmak amacı ile uygulamaya katılabilir, ancak, kendini buna zorunlu hissetmez.

- Sivil örgüt, yerel yönetimlerden bağımsız olarak bir uygulama kararı alır ve uygular. Kendi kararı ile yerel yönetim kararlarının çakıştığı noktalarda işbirliği gider.

B enzer bir soru da, "Bir sivil örgüt, yerel yönetimlerin uygulamalarını neden köstekler? " olabilir. Bunun cevapları da çeşitlidir.

- Kendi oy potansiyelini yerel yönetimlere ispatlamak amacıyla, katılmadığı kararları engelleyebilir;
- Kamu yararına aykırı bulunduğu uygulamaların gerçekleşmesini engellemeye çalışır;
- Kendi görüş ve düşüncelerine aykırı bulunduğu uygulamaları engellemeye çalışır.
- Kendi yararına olan bir uygulamanın gecikmesine neden olacak farklı alanlara yönelik uygulamaları engellemeye çalışır.
- Kendisi ile bütünleşmeye razı olmayan belediyelerin uygulamalarını engellemeye çalışır, vs.

Kısacası; sivil örgütlerin, yerel yönetimlerle birlikte uygulama yapmalarının sebeplerinden çok daha fazlası, onların uygulamalarını engellemek için sayılabilecek gerekçeler arasında yer almaktadır.

Sivil örgütler ile yerel yönetimlerin bütünleşebilmesinin, görünen tek yolu, yerel yönetimlerin karar süreçlerini, katılımcı bir yöntem yolu ile oluşturmalarıdır.

Yerel yönetimler üzerindeki tek baskı gurubu sivil örgütler değildir. Özellikle ülkemizde, ekonomik ve politik güç ile birlikte o kentte mülkü olanlar, yerel yönetimleri üzerinde, kendi yararlarına kararlar

üretmesi amacı ile baskı kurmaktadır. Bu baskı gruplarının etkisi sonucu, yerel yönetimler, çoğunlukla, kendilerinin de istemediği yönde kararlar almak zorunda bırakılmaktadırlar. Mülk sahiplerinin oluşturduğu baskı grupları ile savaşmanın en iyi yöntemi de, sivil örgütleri başka bir baskı grubu olmak üzere destekleyip, mülk sahiplerinin karşısına çıkarmaktır. Böylelikle, yerel yönetimler, oy tabanından fazla bir kayba uğramaksızın, kamu yararını sağlayıcı kararların alınıp, uygulanmasını da sağlamış olmaktadır.

Buraya kadar sözünü ettiğimiz katılım sözcüğü, yerel yönetimlerin karar verme süreçlerini etkileyebilecek ve hatta kararları belirleyebilecek ölçüde katkıda bulunma anlamında kullanılmaktadır. Örneğin, yasalar uyarınca bireylerin, Belediye Meclis toplantılarına katılma hakları vardır. Burada sözü edilen katılma, söz hakkı olmayan bir seyirci olma hakkıdır. Eğer bu yöntemin, katılımı sağladığını kabul edecek olursak; ülkemizde, en az 40 milyon kişinin televizyon yayınlara "katıldığı" da söylemek yanlış olmayacaktır. Bir şeyin aleni olması, onun katılım ögesine sahip olması demek değildir.

Bir başka örnek daha verecek olursak; kent planları alanıdır. İsteyen açıp bakabilir ve zarar görüyorsa -ki bu zarar kendi mülkü ile ilgilidir- itiraz edebilir. Ekonomik veya politik gücü varsa, kararı değiştirir. Yoksa, yargı yoluna gitmesi gerekir. Bu arada, genellikle belediye tarafından yapılması düşünülen uygulama gerçekleştirilir ve itiraz, plan kararının değiştirilmesinden, kamulaştırma bedelinin artırılması şekline dönüşür.

Bireyin, belediye kararlarına, plana yapabileceği etki, an-

cak, doğrudan zarar görmesi halinde, yargı yoluyla söz konusu olabilmektedir. Su şebekesi, çocuk parkı yapılması, kanalizasyon arıtma sistemleri kurulması gibi büyük çaplı talepler, bireyler tarafından tek tek belediyelere yöneltildiğinde hiçbir etkisi olmamakta; belediyelerin varlık nedeni olan bu tür hizmetleri sunması, halka karşı bir lütuf gibi gösterilmektedir. Oy potansiyelini arttırmak amacıyla; belediyeler, görünür hizmetlere; - asfaltlama, park düzenemeleri, ışıklandırma v.b.- büyük kaynak ayırmalarına karşılık, görünmemekle birlikte toplum refahı ve insan sağlığı için çok gerekli olan - kanalizasyon, su şebekesi, arıtma tesisleri, çöp fabrikaları v.b.- hizmetlere bütçelerinden yeterli fonları aktarmamaktadırlar. Her bireyin, tüm kentsel hizmet konularını detaylı olarak bilip, gerekli kişisel uyarımları yapmalarını beklemek gerçekçi olmayacaktır. Bu tür uyarılar, ancak iyi örgütlenmiş, kentleşme ve çevre sorunlarına duyarlı sivil organizasyonlar aracılığıyla yapılabilir ve yerel yönetimler üzerinde etkili olabilir.

S onuç olarak; "kent gibi" bir kent, yani, çağdaş bir kent olabilmenin ön koşulu; var olan sivil örgütlerin, konuya hassasiyetle eğilerek sahiplenmesi ve sivil organizasyonların artırılıp çeşitlendirilmesine bağlıdır. Sivil örgütler, bu yolla, hem sağlıklı kararlar alınması yolunda, yerel yönetimlerin karar süreçlerine katılarak kendi örgüt potansiyellerini arttıracak, hem de kentsel hizmetlerin uygulanabilirliğini artırıcı yönde yerel yönetimlere maddi, manevi destek sağlayarak kentsel yaşam standartlarının artırılmasında, uluslararası örneklerde de görüldüğü gibi aktif rol oynayabileceklerdir. ■

Sivil örgütlerin, yerel yönetimlerle birlikte uygulama yapmalarının sebeplerinden çok daha fazlası, onların uygulamalarını engellemek için sayılabilecek gerekçeler arasında yer almaktadır.